

דרשה לסיום כתיבת ספר תורה

מאת האדמו"ר ר' חיים ישראל מורגנשטרן מפילוב זצ"ל

ערכו: צבי שרף ודניאל כי טוב

מבוא

מתולדות הרב חיים ישראל מורגנשטרן זצ"ל

האדמו"ר הרב חיים ישראל מורגנשטרן זצ"ל, שחלק קטן מכתי"ק מופיע כאן לראשונה, הייתה תופעה מיוחדת בנופה של החסידות. נולד בעיר קוצק בשנת ת"ר, וממנה עבר לאחר זמן לפילוב, שם נפטר בי"ב סיון תרס"ו. היה נכדו של ר' מנחם מנדל מקוצק – "האדמו"ר מקוצק" ולמד בילדותו ממנו ומתורתו. בגיל 17 נשא אשה, ולאחר פטירת אביו דבק בו מרבית החסידים ומינוהו כרבם.

שלא כקודמיו הכניס לקוצק חידושים בהנהגות של פאר והדר כדרך חסידות "רוז'ין", מבלי לוותר על האמת הקוצקאית שהיתה נר לרגליו, וממנה השפיע לחסידיו ממש כסבו הגדול. חידוש מעניין נוסף שנתגלה בו היה כאשר החליט להוציא לאור את הד"ת של סבו ושלו, דבר שער אז היה בגדר איסור בקוצק, כת"י דינם היה שרפה, אך כעת – כותב הוא – יש חשש שמא הדברים ישכחו ויאבדו מן העולם, ומן הדין להוציאם לאור.

ציון דרך חשוב בדרכו היתה התייחסותו החיובית לתנועה הציונית שהחלה לקום אז, ובחצרו נשמעו תורות חסידיות בשבח מצוות ישוב א"י גאולתה ובנינה, כמובן על בסיס תורה ומצוות. נושא זה שימש לו כרקע לכתיבת ספר "שלום ירושלים", הספר היחיד אשר יצא לאור מכל כתביו, רובם נשארו ספונים בין חסידיו בעבר ובהווה ולא זכו להתפרסם ברבים עד כה, כפי שנראה היה מכוונת רבינו לעשות. דבר זה ניתן להבנה במעט אם נעבור לאחרית ימיו של האדמו"ר, שפקדוהו צרות רבות ורעות כאשר מתו עליו אשתו ובתו. ואז מספרים שפסק מלדבר על ענין ישוב הארץ לא לכאן ולא לכאן, עד שהיו שרצו להסיק מכך שחזר בו מדבריו הראשונים, אך כנו, האדמו"ר מסוקולוב, שבעצמו לא היה בהשקפת אביו בכל נושא א"י שולל עמדה זו, ואליו מצטרפת עדות של מקורבי האדמו"ר שעמדו ליד מטת חוליו לפני פטירתו.

לסיכומו של דבר, אנו נפגשים עם אחד האדמו"רים הגדולים שקמו לחסידות, שידע לשלב את כל צדדי החיים – תורה, חסידות וארץ ישראל, אך כיום הוא אינו מוכר לציבור הרחב, והתקוה היא שנזכה שפרסום כתב יד זה יהיה צעד ראשון בהתגשמות תקוה זו.

דרשה לסיים כתיבת ספר תורה

מלכים א': "ויקץ שלמה והנה חלום וכו', אז תבאנה וכו"¹. ובמדרש חזית: "ויעש משתה א"ר יצחק מכאן שעושיין סעודה לגמרה של תורה"². ולכאורה מה ענין סעודה לזה? אם בתורת מצוה, שמצוה זאת צריכה סעודה, הלא "מצוות לאו ליהנות נתנו"³, וכמו שאמרו חז"ל: "אם למדת תורה הרבה אף תחזיק טובה לעצמך" וכו', ואם שקנה שלמות בעולם, כ"ש שאין שייך משתה לזה כי יוכל להתקלקל ח"ו כדאיתא בטור או"ח: "צריך להתחיל מיד כשיסיים שלא יהיה פתחון פה למקטרג לומר שכבר סיימו" יעו"ש. ודבר גדול הוא. כי מי ירים ראשו לומר שקיים מצוה כתקונה ברצון הבורא ית', וכ"ש בלימוד תורה" "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים"⁴, איך יאמר שגמרה ויפרסם הדבר במשתה. גם הראיה מן "ויקץ שלמה" קשה להבין, כי שם לא עשה שום מצוה רק השיג נבואה ורוה"ק משמים, ומה שייך משתה לזה, וע"כ לפי שנתחדש אצלו עניין המלוכה שיתנהג ע"פ רוח"ק ונבואה ונתרבתה שמחה בישראל ובמלכם, ועפ"ז אין מכאן ראיה לגמרה של תורה.

והנה אמרו"ר ז"ל אמר שסעודה זו שעושיין סעד ותמיכה לזה שגמרה שיהיה לו במה להתחיל ללמוד כיוון שהשיג ידיעה יתירה בפעם הזאת או איזה מעלה שהשיג ע"י משנתו, כי בלתי-אפשרי שלא יוולד איזה השתנות לטובה מרוב משנתו, ומש"ה עושיין לו סעד ותמיכה, שלא יפול מזה ויחזק במעוזו וילך יותר וישיג יותר בלימודו שנית, והוא כענין סעודת-חתן כידוע למביני מדע. וכמו שעשה שלמה המלך ע"ה בהשגת הנבואה, שיתקיימו בידו הנהגות המלוכה עפ"י נבואה ורוה"ק, כן בכל לומדי התורה כשמשגי ומגיע לאיזה דרגא צריך סעד ותמיכה שיתחזק ויתנהג להלמה⁶ עם אותו עליה שלא יפול, וממילא עלה יותר. וכן המצוה מסוימת שזכה להגיע אליה ברוב יגיעה, וודאי שנשאר בלב ישראל איזה מעלה שיזכה בה יותר, ורפח"ח.

ולחבין אמרותיו הנכוחות ביתר ביאור מה עניין משתה לגמרה של מצוות, הנה כתיב "ויספו ענוים בה' שמחה"⁶ וכתוב "ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך"⁷. ולכאור' מה יש להוסיף על תהלתו, הלא אמרו ש"אין אדם רשאי לחדש דבר מעתה ואילך"⁸. אכן אין פירושו להוסיף יותר תהלות, אלא בכל תהלה ותהלה שיהיה כמוסיף אומץ בהתאמתות הכרת הדבר לאמיתתו לשבח ולהלל לשמו ית' עד כי "כלה שארי ולבבי צור לבבי וחלקי אלקים לעולם"⁹. וזהו "ואני תמיד אייחל"⁷, שתתעורר הארה חרשה עליו מן השמים שיוכל להוסיף אומץ בכל תהלה בהארה חרשה, כי בכל תהלה שנאמרה ע"י משיח ה' וע"י הנביאים ואנשי כנה"ג הופיעה קדושה עליהם מלמעלה מהאין-סוף ב"ה שאמרו דבריהם של שבח ותהלה - על דרך "המלאך הדובר בי"¹⁰ הנזכר בכתובים - מדברי קדשו ית'. ותקנום כתפלה להתמיד בהם כל עמו ישראל, כי ראו שכל האמרים האלה יש בהם שפע תמידי בלי הפסק לעצמיות ישראל בכלל ובפרט, וכל פרט כשיכלול עצמו כחלק מכללות ישראל בא עליו הארה משפעת רחמים ורצון שבינם לבין אביהם שבשמים.

1. מל"א פ"ג פס' טו-טז.
2. קה"ר א, א.
3. עירובין לא.
4. "כי לבך נוצרת", אבות ב, ט.
5. טוא"ח סי' תרסט.
- 5א. איוב י"א, ט'.
6. אולי ע"ל: להבא.
- 6א. ישעיהו כט, יט.
7. תהלים עא, יד.
8. שבת קד.
9. תהלים עג, כו.
10. זכריה א, ט.

והנה, בזה יש דרגות חלוקות בישראל, יש צדיקים גבוהים ורמים בישראל שפותחים שערי-שמים ומשפיעים טובה לישראל עמו ולעצמם, ודופקים על שערי-רחמים בהתעורר רשפי לבכם כלהבת אש בעד עמו ישראל לכל צרכיהם, ואינם מחדשים כלום בתפלתם, אלא שעומדים בתפלתם ולא ירפו ידיהם עד שירחם. ויש צדיקים נשכרי לב ודכאי רוח, שאין בהם כח מעצמם אפי' מכח התפלה, רק משפע קדושה מלמעלה, כי "חילא לית בן לרצווי קמי מרן"¹¹. ע"כ צריך לכלול עצמו בתוך כלל ישראל להוושע ברוח טהרה וקדושה שיוכל להגיד אמרותיו, עד "ה' שפתי תפתח וכו"¹². אולם מרוב עבודתם ומרירות נפשם להשי"ת העונה לקוראיו, יאיר עליהם ועל לבם שיביעו תהלה בהארה חרשה מלמעלה עד "מאתך תהלתי"¹³. ואותם יש להם שמחה על ישועת השי"ת שמוסיף כח ואמץ לעצמם. וזהו "ויספו ענווים בה' שמחה"¹⁴. ולעולם צריך אחד לחבירו, אותם צדיקים שעומדים בפרץ צריכים לאותם נכאי לב הנמוכין להוריד השפע לקבלו, כי אין מים יורדים אלא למקום נמוך, והנמוכין צריכין לאותם דופקי שער לפתוח שערי-רחמים. וכן יש בכ"א מישראל בעצמיותו משתי מדות האלו, לפעמים לבו מתלהב לדפוק על שערי-רחמים, ולפעמים הוא שפל ברך ואין לו במה "לרצווי קמי מריה"¹², ואין בו שום מציאות בפ"ע אלא בתוך כללות כל ישראל הנושעים מהשי"ת. דבר זה ידוע, כי כל המדות שנמצאות באדם צריכות זל"ז כמו האברים שבאדם שצריכין זל"ז ובהם הוא אדם שלם, וכן בכללות שהם קומה שלמה וכל פרט הוא אבר מיוחד מבנין האדם, כ"א מישראל מתאחד לבנין כל ישראל, וכללות עצמיות ישראל מתאחדת למקום ב"ה ואינה נפסקת חז"ו משפע חיות המחודשת שלמעלה אפי' רגע אחד כמ"ש "לרגעים תבחגנו"¹⁴.

ודע, כי כמו "המחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית"¹⁵ ששופע תמיד דבר מחודש. כן נמצא בכלל ישראל שדורשים ומבקשים תמיד אותה הארה חרשה שהיתה מכוסה עד אותו רגע וכזה נפתחת הארה, ולכן קראו הכתוב בלשון הבחנה, כי כלל כנס"י הקדושים מגיע עד אין סוף ב"ה בלי הפסק, ואם בפיזור הגלות שנתפזרו בארבע כנפות הארץ וכ"א בישראל מיוחד בפ"ע, אעפ"כ כתיב "קרוב ה' לכל קוראיו"¹⁶, כמ"ש במד"ר יתרו: "הקב"ה עונה כולם בכ"א, אחד במזרח ואחד במערב וכו"¹⁷, כי כל הנפרדים למטה בעולם הפירוד כשפונים לבם למעלה נתיחד הכל למקום אחד להיות נענים מקדושתו ית', וכלל ישראל מיוחדים למקום ב"ה והשפעתם מהשי"ת הוא שלא עפ"י הטבע, כי מקורם הוא בלתי טבעי והטבעות שלהם בלתי טבעיות, כי מציאות ישראל בעוה"ז הוא כדי שתהיה הניה להקב"ה בעולמו, ועל ידיהם יש קיום גם לטבע החמרי שיתברר הטוב מהרע, כידוע שע"ז תקנו ברכות-השחר עד ק"ש. אולם מכ"ז נוכל להבין כי כמו שאבר אחד באדם שנחלה ונתרפא הוא מכל בנין האדם שמחלק חיות גם לאותו אבר, כן בישועת ישראל, כ"א מישראל הוא מכללות ישראל, וזהו "ויספו ענווים בה' שמחה"¹⁸, ענווים דייקא, שאין השמחה במה שנתמלא רצון האדם בבקשתו לחוד, כי שמחה כזו עדיין אינה שמחה של אמת כי אהבה התלויה בדבר היא, כי השמחה היא מהשפעת טובה מחודשת באהבה חרשה על עמו ישראל ומתחלקת לכל פרט מעמו ישראל בכל מקום שהם וגם הוא זכה להמנות בין הנושעים, וכן "תמיד איחל"⁷, וד"ל.

11. פיוט "מכניסי רחמים" שבסוף סליחות.

12. תהלים נא, יז.

13. תהלים כב, כו.

14. תהלים נא, יז.

14. איוב ז, יח.

15. ברכת "יוצר-אור" שבתפלת שחרית.

16. תהלים קמה, יח.

17. שמו"ד כה, ד: "אחד במו' ואחד במערב, אחד בצפון ואחד בדרום, שומע כולם בב"א".

18. ישעיהו כט, יט.

וזהו שעושים סעודה לגמרה של תורה בפרסום עם ישראל, להראות כי לא מעצמו זכה להתעלות, אלא מכללות ישראל עמו הנושעים מהשי"ת, עד שגם הוא זכה להמנות ביניהם כדי לגמור את התורה"ק או איזה מצוה מסוימת ברוב סכל ויגיעה עד שזכה להשלים ועושה משתה לפרסם ישועת השי"ת שעונה לקוראיו, והמסובין עושים סעד ותמיכה לכוללו בתוך הכלל שיוסיף שמחה בה' כנ"ל בתוך כללות ישראל בלי הפסק. וע"ז מביא שפיר ראה משלמה המלך ע"ה שהשיג נבואה חדשה לצורך כלל ישראל להמליך עליהם מלכות שמים בהתחדשות מלכותו, "ויעש משתה"¹⁹ לפרסם בפני ישראל ההשגה החדשה שיהיה למסעד לו שתתקיים דרגא זו בתוך כללות כל ישראל לכל ימוט לפעמים ח"ו, ויתחזקו לעלות מעלה מעלה דבוקים בהשי"ת שיתגלה עליהם במהרה כבוד מלכותו ית', להראות לכל אשר כח מלכותו ככל משלה ומבלעדיו אין עוד. וע"ז מסבב המקרא "אז תבאנה שמים וכו', זאת אומרת בני החי ובנך המת וכו', ויאמר המלך גזרו את הילד החי לשניים וכו', ותאמר כי נכמרו רחמיה על בנה ויען המלך תנו לה היא אמו וישמעו בני" וייראו מפני המלך כי ראו כי חכמת ה' בקרבו לעשות צדקה ומשפט"¹⁹. ולכאורה תמוה משפט כזה, כי הילד מה חטא להמית נפשו מפני ריב הנשים? וע"כ שלא היה משפט להלכה להורות כן אלא הוראת שעה, ולא למעשה אלא להבחין שמי שימסור נפשו על הילד יודע שעצמיות תולדתו הוא. וכן איתא במדרש ובילקוט: "אר"י בר אילעאי, אילו היה שם וכו', סנקליטים שלו היו אומרים אוי לך ארץ שמלכך נער"²⁰, אלא כיון שאמר "תנו לה את הילד וכו'" התחילו אומרים "אשריך ארץ שמלכך בן חורין"²⁰, וכו'".²¹ ופי' דבר זה שבסוף ראו שמתחילה לא היה הדבר הזה למשפט אלא להבחנה, ועלתה בידו, שעי"ז נתוודע האמת של מי הילד החי, ולזה נקרא בן חורין שעושה בידו מה שעושה לא כדת אנשים פרטיים מיוחדים ונפרדים, שאין בידם לברר דבר אלא מה שמפורש בהדיא וד"ל, וכזה ראו כי חכמת ה' בקרבו דייקא, לעשות ולברר ולהודיע לפועל האדם מעצמיות הדבר, להראות כי אם הילד באמת נתנה נפשה לכל המית את הילד ולהתגדל על חיק האחרת עד שיתברר האמת ויורה דרכו שישוב לשלו, "תגל אמו בפרי בטנה"²¹. והשקרנות שהיא רק תחת מקרי הזמן ולא יענה בעצמיות הדבר, כי כל העצמיות היא מן האמת, ולפיכך קבלה עליה המשפט, "גם לי גם לה לא יהיה"¹⁹, כי משפט שאינו אלא לשעה הרי הוא עובר, והמלך הראה כי עצמיות הדבר נוגע אל האמת ויורה דרכו. וזאת היה אחר המשתה שעשה בהשיגו מדריגת הנבואה לעצמיות מלכות ישראל ולא היה המדרגה למלך לבדו אלא לכל בני ישראל, שעי"י מלכותו יתברר ויתגלה מלכות שמים במהרה בימינו ו"אמת יורה דרכו"²² וד"ל.

והנה הראשונים ז"ל דימו את הדבר לגלות החף כמ"ש "תחת עבד כי ימלוך ושפחה כי תרש גבירתה"²³. "והשפחה אומרת בני החי ובנך המת"¹⁹. ובמדב"ר פ' טז "בא וראה מה בין צדיק"²³ וכו', משל למלך שהיתה לו שפחה כושית והלך למדינת-הים, וכל הלילה אומרת השפחה למטרוניתא אני נאה ממך והמלך אוהב אותי יותר ממך, אמרה לה המטרוניתא יבוא בוקר ונדע מי נאה ולמי שאוהב המלך. כך אוה"ע אומרים לישראל אנו

19. מל"א ג, טז-כח.

20. קהלת י, טז.

20א. שם שם, יז.

21. ילק"ט מלכים ג - רמז קעה: "אר"י בר אילעאי, אילו הייתי שם פקדין (גיזי צמר) הייתי נותן על צווארו של שלמה, ולא די לאחר שמת אלא עוד לאחר שהיה גזור, כיוון שראו סנקליטין (יועצים) שלו התחילו אומרים "אוי לך ארץ שמלכך נער", אילו לא היה נער לא היה עושה. כיוון שאמר "תנו לה את הילד החי והמת אל תמיתוהו", התחילו אומרים "אשריך ארץ שמלכך בן חורין".

21א. מברכות ברית המלה.

22. יוסיפון ס"פ נו.

23. מ"שלי ל', כב-כג.

23א. אמלאכי ג, יח.

מעשינו יפים ובנו חפץ הקב"ה לכך אמר ישעיהו הנביא - יבא הבקר ואנו יודעים במי חפץ שונא' אמר שומר אתא בוקר²⁴ וגו', יבוא האוהב שנקרא בוקר 'ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע'^{23א24א}. ופי' הדבר הוא כמ"ש, כי אותם שהם תחת מקרי הזמן והזמן מצליח להם כפי מהותם אומרים 'בני החי', ומי שאינו מצליח והזמן בוגד בו קוראים עליו 'בנך המת', כי הלשון נופל גם על הבנין, שהבנין שלהם ח"ו חי, אבל אינו כן, כי זה דבר השפחה, אבל הגבירה, שהיא אם הילד באמת אומרת "תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתוהו"¹⁹, ומקבלת עליה עול גלות שתגלגל הילד בחשך עד שיבוא הבקר ויורה האמת דרכו "וישובו לבצרון"²⁵, כי העצמיות נוגע אל האמת, ועצמיות ישראל "קדש ישראל לה" ראשית וכו"²⁶, לפיכך הם מסובלים ביסורים עד שיתגלגל הדבר ויתברר האמת ברצונו של הקב"ה ויעבור המקרה הרע, "וכל הרשעה כעשן תכלה"²⁷, ואז יהיה ניכר ממי שהיה להקב"ה הניה בעוה"ז, אם מישראל שמסרו עצמם על קידוש השי"ת, אם מן השפחה הכושית שהצליחו במקרה הטבע להנאת עצמם ולא להנאת קונם. והבן היטב איך שמצא שהע"ה הבחנה עד סוף כל הדורות בין האמת והשקר, כי האם שנתכוונה להנאת עצמה אמרה "גם לי גם לך לא יהיה"¹⁹, וילך הילד לאבדן ולא יהיה לו עוד תקווה מזה, ואם האמת נכמרו רחמיה ואמרה "תנו לה את הילד החי והמת אל תמיתוהו"¹⁹, וקבלה עליה שיתגלגל הילד עד שהאמת יתגלה ברצון הבורא ית' ובתקוה טובה ולא ילך לאבדן, ובה נתברר האמת - העצמיות, והוברר השקר - המקריות, "ושמעו בני" ויראו מהמלך כי ראו כי חכמת ה' בקרבו לעשות משפט"¹⁹, והבן.

ונחזור לענייננו, מפני שהשיג שלמה דרגא דנבואה לעשות משפט, עשה משתה שיתקיים בידו הדרגא בשביל ישראל שהם עצמיות דקדושה וכלל את עצמו עם כלל ישראל, ולא לקח לעצמו נזר ועטרה - רק בזכות ישראל ובשביל ישראל, שיהיה לכבוד שמים ולרצון הבורא ית', כי כל הדברים הנעשים בין ישראל לאביהם שבשמים הכל הוא ברחמים וברצון תמידיים ולא יפול ח"ו תחת מקרי הזמן העובר ויהיה כל עמלינו רק לרצון גופני. וע"ז תקנו חז"ל לעשות איזה מצוה מסוימת בעוה"ז, למען יראו גם הדורות הבאים שיהיה מגמתם רק לרצון שמים בתוך כללות ישראל הדבוקים למקום ב"ה, ויהיה לטובה גם לעושי הטוב הבאים אחריהם שיתחזקו ללכת בדרכי ה' בתקוותם הטובה לכל דור ודור, כי "אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים"²⁸.

ובזה אתנחם, הגם שלקיתי בעוונותי הרבים שנלקחה ממני חמדת-נפשי הצעירה שקויתי לעשות תנאים ויעש באושים"^{28א}, אבל "ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך"²⁹, כי הכל הוא לטובה ברצונו ית', ובזכות מצוה מסוימת זו שתהיה להשאר נפשה הטובה, גם בעוה"ז בודאי תצמח איזה ישועה לכללות ישראל לרחמים ולרצון, כי הוא ית' מלא רחמים, ותהיה נשמתה צרורה בצרור החיים עם שאר צדיקי עולם, ואנחנו ניחל תמיד להוסיף תהלתו ית', ועל כל מדה שמודד לנו נודה לו במאד מאד, כמשחז"ל "ובכל מאדך"³⁰, ובה נזכה לראות בנחמת ציון וירושלים כמ"ש "כאיש אשר אמו תנחמנו"³¹, ולכאו' מה יש לאם לנחם על יסורי בנה שמדמה הכתוב לנחמת הבורא ית', רק האם בטבע סובלת יסורי בנה ומנחמת אותו שיסכול עד שתבוא הישועה כי כל פעולות השי"ת הם לטובה וישועה, ומכח סבל זה ואמונה זו תבא הישועה באמת, כן אנחם ור"ל. ובירושלים אשר עין ישראל צופה ומביט לבנינה תנחמנו, אמן.

24. ישעיהו כא.

24א במדב"ר טז, כג.

25. במדבר טז, כג.

25. עפ"י זכריה ט, יב: "שובו לבצרון אסירי התקווה".

26. ירמיהו ב, ג.

27. תפילת ש"ע של ר"ה.

28. פסחים פד.

28א מכונין כנראה לבתו שנפטרה בצעירותה.

29. איוב א, כא.

30. דברים ו, ה, וספרי שם (לב) על "בכל מאדך": "רע אומר אם יאמר בכל נפשך ק"ו בכל מאדך, מה ת"ל

בכל מאדך - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך, בין במדת הטוב ובין במדת פורענות".

31. ישעיה טו, יג.